

**„ARESZT OPERACYJNY”. TYMCZASOWE
ARESZTOWANIE PORWANEGO W BERLINIE
TADEUSZA BEJTA**

**“OPERATIONAL DETENTION.” TEMPORARY ARREST
OF TADEUSZ BEJT KIDNAPPED IN BERLIN**

Dr Dariusz Gabrel

Główna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Polska
e-mail: dariusz.gabrel@ipn.gov.pl; <https://orcid.org/0000-0003-2219-1154>

Dr Marcin Gołębiowicz

Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie, Polska
e-mail: marcin.golebiowicz@ipn.gov.pl; <https://orcid.org/0000-0002-6415-5664>

Abstrakt

Celem rozważań podjętych w artykule jest scharakteryzowanie podstaw zastosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania w oparciu o informacje operacyjne. Przeprowadzono analizę porównawczą przesłanek do stosowania tego środka na zasadach ogólnych oraz w sprawach o przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Na bazie akt archiwalnych omówiono okoliczności uprowadzenia z Berlina Tadeusza Bejta. Przedstawiono jego powojenne losy, kiedy to na polecenie wywiadu został bezzasadnie pozbawiony wolności, a w konsekwencji skazany na karę śmierci. Mając na uwadze konieczność skutecznego ścigania sprawców przestępstw terroryzmu w artykule zamieszczono propozycje zmian w prawie w zakresie ujednoczenia przesłanek do stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego.

Słowa kluczowe: areszt operacyjny, czynności operacyjno-rozpoznawcze, przestępstwa o charakterze terrorystycznym

Abstract

The aim of the considerations undertaken in the article is to characterize the grounds for applying a preventive measure in the form of pre-trial detention based on operational information. A comparative analysis of the reasons for applying this measure on general terms and in cases of terrorist offenses was carried out. On the basis of archival files, the circumstances of Tadeusz Bejt's abduction from Berlin were discussed. His post-war fate was presented, when, on the orders of the intelligence service, he was unjustifiably deprived of his liberty and, consequently, sentenced to death. Bearing in mind the need to effectively prosecute the perpetrators of terrorism, the article contains proposals for changes in the law in the field of unifying the conditions for the use of an isolating preventive measure.

Keywords: operational detention, operational and reconnaissance activities, terrorist crimes

Wstęp

Pojęcie „aresztu operacyjnego” nie jest znane językowi prawnemu. Występuje natomiast w żargonie (języku) prawniczym. W pierwszym członie „areszt” (czasem „sankcja”) odwołuje się do znanego na gruncie procedury karnej środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania. Natomiast w drugim – „operacyjny” do zespołu jawnych i niejawnych przedsięwzięć wchodzących w skład czynności operacyjno-rozpoznawczych¹,

¹ Pojęcie czynności operacyjno-rozpoznawczych nie zostało w sposób kompleksowy i jednolity dla każdej z uprawnionych do jego stosowania służb specjalnych (organów państwowych) zdefiniowane. Taką próbę podjął Sejm VI kadencji w projekcie poselskim ustawy z 2008 r. o czynnościach operacyjno-rozpoznawczych (wpłynęła do Sejmu R.P. 8 II 2008 r.), która jednak nie została przyjęta przez polski parlament. Zgodnie z art. 2 ust. 1 projektowanej ustawy: „Czynności operacyjno-rozpoznawcze są zespołem przedsięwzięć, jawnych i niejawnych prowadzonych wyłącznie w celu: 1) rozpoznania, zapobiegania i wykrywania przestępstw; 2) odnajdowania osób ukrywających się przed organami ścigania lub wymiarem sprawiedliwości oraz osób zaginionych, jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ich zaginięcie jest wynikiem przestępstwa, a także odnajdowanie rzeczy utraconych w wyniku przestępstwa lub mających związek z przestępstwem; 3) ustalenia tożsamości osób i zwłok, w przypadku uzasadnionego podejrzenia przestępczego działania”. Zob. nr druku 353, https://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/353_p.htm [dostęp: 01.08.2023].

które w konkretnej sprawie mogą stanowić podstawę do zastosowania w stosunku do podejrzanego izolacyjnego środka zapobiegawczego.

Na podstawie art. 26 ust. 2 ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o *działaniach antyterrorystycznych*², w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym³, samoistną przesłankę do zastosowania tymczasowego aresztowania stanowi uprawdopodobnienie popełnienia, usiłowania lub przygotowania do popełnienia takiego przestępstwa⁴, sformułowane na podstawie informacji uzyskanych w wyniku czynności operacyjno-rozpoznawczych. Środek ten stosuje sąd, na wniosek prokuratora, po zmianie u.d.a. dokonanej na mocy art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 17 sierpnia 2023 r. o *zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*⁵, na okres nieprzekraczający 30 dni⁶. Okres jego stosowania może zostać przedłużony na zasadach ogólnych określonych w *Kodeksie postępowania*

² Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 listopada 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o *działaniach antyterrorystycznych*, Dz. U. z 2022 r., poz. 2632 [dalej: u.d.a.].

³ Pojęcie „przestępstwa o charakterze terrorystycznym” jest zdefiniowane w art. 115 § 20 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny*, Dz. U. z 2022 r., poz. 1138 z późn. zm. [dalej: k.k.]. Zgodnie z zawartą tam definicją legalną: „Przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu: 1) poważnego zastraszenia wielu osób, 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności, 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej – a także groźba popełnienia takiego czynu”.

⁴ Zdaniem Brunona Hołysta terroryzm stanowi „[...] metodę przestępczego działania charakteryzującą się wzbudzeniem i szerzeniem strachu wśród społeczeństwa, przy zastosowaniu środków przemocy, najczęściej nadmiernie intensywnych w stosunku do osiągnięcia zamierzonego celu”. Tym samym pojęciem obejmuje się „[...] wiele czynów przestępnych popełnionych przy użyciu strategii przemocy terrorystycznej dla realizacji określonych celów” [Hołyst 2000, 90].

⁵ Dz. U. z 2023 r., poz. 1834.

⁶ W okresie od wejścia w życie u.d.a. w dniu 2 lipca 2016 r. do jej nowelizacji, tj. do dnia 22 września 2023 r., okres stosowanego na tej podstawie tymczasowego aresztowania nie mógł przekroczyć 14 dni. Powody wydłużenia tego okresu z 14 do 30 dni nie zostały wyjaśnione w uzasadnieniu do projektu ustawy o *zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, zob. nr druku 3232, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/F53D07E65F8EC17AC12589B1003F2A96/%24File/3232.pdf> [dostęp: 26.10.2023].

*karnego*⁷. Nie zmienia to jednak faktu, że ewentualne przedłużenie tego środka będzie nadal procedowane wobec podejrzanego o popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, w oparciu o materiały pozyskane w toku czynności operacyjno-rozpoznawczych, o ile wymaga tego dobro postępowania przygotowawczego. W pozostałym zakresie do przedłużania „aresztu operacyjnego” na kolejne okresy mają zastosowanie przepisy rozdziału 28 Środki zapobiegawcze k.p.k. Dochowanie wymogów formalnych wymaga jednak skierowania takiego wniosku nie później niż 14 dni przed upływem terminu jego obowiązywania (art. 263 § 6 k.p.k.). Z uwagi na to, iż okres tymczasowego aresztowania liczy się od dnia zatrzymania (art. 265 k.p.k.) to zastosowanie „aresztu operacyjnego” nawet na maksymalny okres 30 dni, pozostawia prokuratorowi, do czasu skierowania wniosku o jego przedłużenie, niespełna 2 tygodnie na wprowadzenie wyników czynności operacyjnych do postępowania dowodowego według standardów określonych w k.p.k.⁸

W przedstawionych okolicznościach nasuwa się pytanie jakie jest *ratio legis* wprowadzenia instytucji „aresztu operacyjnego” wobec podejrzanego o tak poważne przestępstwo na tak krótki okres? W jaki sposób właściwie zważyć stopień ingerencji w sferę praw i wolności jednostki w aspekcie funkcji gwarancyjnych oraz względów mających na celu zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania przygotowawczego?

Przesłanki do zastosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego wobec podejrzanego o popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym mogą bowiem znacząco odbiegać od zasad ogólnych ukształtowanych na gruncie k.p.k. Różnica dotyczy przede wszystkim struktury zgromadzonego materiału dowodowego, niezbędnego do uprawdopodobnienia winy podejrzanego. Są one daleko idące i nie dotyczą tylko oceny przedłożonych do decyzji dowodów. Czynności operacyjne służą innym celom w stosunku do postępowania przygotowawczego. Z reguły wiążą się z niejawnym

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. z 2022 r., poz. 1375 z późn. zm. [dalej: k.p.k.].

⁸ W stanie prawnym obowiązującym na gruncie u.d.a. do dnia 22 września 2023 r. zastosowany nawet na maksymalny okres 14 dni „areszt operacyjny” czynił niemożliwym dochowanie terminu określonego w art. 263 § 6 k.p.k., nawet gdyby prokurator skierował wniosek o przedłużenie tymczasowego aresztowania w dacie wydania postanowienia przez sąd.

charakterem przedsięwziętych działań i potrzebą ochrony źródeł informacji. Dokumentowanie gromadzonych danych odbywa się w odmiennych, znacznie od siebie odbiegających reżimach. Zbliżony jest natomiast tryb postępowania. Organem stosującym ten środek jest sąd. Wydanie postanowienia może zainicjować wyłącznie prokurator poprzez wniesienie stosownego wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania.

„Areszt operacyjny” miał swą mroczną przeszłość w najczarniejszym okresie historii Polski, a mianowicie w czasach stalinizmu. Spoczywającego na instytucjach państwa obowiązku zwalczania terroryzmu, zwłaszcza dzisiaj w warunkach pełnoskalowej wojny wywołanej agresją Rosji przeciwko niepodległej Ukrainie oraz licznych form zdestabilizowania sytuacji na granicy polsko-białoruskiej, nie należy odnosić do realiów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wspomniany stalinowski „areszt operacyjny” był bowiem wykorzystywany wprost do rozprawienia się przez władzę komunistyczną z podziemiem niepodległościowym. Tym niemniej warto scharakteryzować w jaki sposób wówczas ukształtowano instytucję „aresztu operacyjnego”.

Minister Bezpieczeństwa Publicznego Stanisław Radkiewicz w ściśle tajnym Rozkazie nr 053/50 z dnia 9 grudnia 1950 r. regulującym zasady współpracy aparatu bezpieczeństwa publicznego z organami prokuratury w zakresie dotyczącym działalności śledczej zawarł następujące polecenie do podległych sobie struktur: „W wypadku kiedy zachodzi konieczność aresztowania podejrzanego tylko na podstawie ściśle operacyjnych (agenturalnych) danych, których Urząd nie może ujawnić – Szef W[ojewódzkiego] U[rzędu] B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] a w Ministerstwie Dyrektor Departamentu – złożą prokuratorowi celem uzyskania sankcji pisemne oświadczenie, że w posiadaniu organów bezpieczeństwa znajdują się dane uzasadniające aresztowanie. W tym wypadku prokurator wyda postanowienie z tym jednak, że Urząd Bezpieczeństwa Publicznego zobowiązany jest w ciągu najwyżej dwóch miesięcy dostarczyć prokuratorowi materiały uzasadniające aresztowanie. W razie bezzasadnej odmowy prokuratora wydania postanowienia o tymczasowym aresztowaniu i powstania na tym tle rozbieżności zdań między Prokuraturą a Urzędem, Szef P[owiatowego] U[rzędu] B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] w ciągu 24 godzin melduje o tym Szefowi WUBP, przedstawiając odnośne materiały. O ile Szef WUBP uzna stanowisko Szefa PUBP za słuszne, zwraca się z odpowiednim wnioskiem do Prokuratora Wojewódzkiego, którego decyzja podlega

wykonaniu. Analogicznie postępuje Szef WUBP w wypadku odmowy zastosowania aresztu tymczasowego – zwracając się w razie odmowy do Dyrektora Departamentu Śledczego wzgl. odnośnego Departamentu operacyjnego M[inisterstwa] B[ezpieczeństwa] P[ublicznego], który niezwłocznie porozumie się z Generalną Prokuraturą⁹. Dostrzeżona wówczas potrzeba stworzenia warunków zabezpieczających nadzór prokuratorski nad śledztwami prowadzonymi przez organa bezpieczeństwa publicznego była poddyktowana wprowadzeniem istotnych zmian rządzących ustrojem „nowej” Prokuratury, ukształtowanych na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 1950 r. o Prokuraturze Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰. Przed Prokuraturą postawiono bowiem zadania walki z wrogiem klasowym, ugruntowania praworządności rewolucyjnej, szczególnej ochrony mienia społecznego i ścigania przestępstw kontrrewolucyjnych.

Powojenna rzeczywistość w pracy organów śledczych była jeszcze bardziej okrutna. „Areszt operacyjny” oparty na nieznanym prokuratorowi wydającym postanowienie o zastosowaniu albo przedłużeniu tymczasowego aresztowania materiałów operacyjnych był stosowany w sposób faktyczny, także przed wydaniem cytowanego rozkazu Ministra Bezpieczeństwa Publicznego Nr 053. Podczas protokołowanego spotkania 10 listopada 1956 r. sekretarza Podstawowej Organizacji Partyjnej przy Naczelnej Prokuraturze Wojskowej, z udziałem przedstawicieli Głównego Zarządu Politycznego, Najwyższego Sądu Wojskowego i Zarządu Sądownictwa Wojskowego, ówczesny podprokurator NPW Józef Chomętowski¹¹ stwierdził, że: „Nie każdy wie, że do 1952 r. a może i dłużej, istniały tzw. „sankcje

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej [dalej: AIPN], sygn. 01225/105, Rozkaz Nr 053/50 Ministra Bezpieczeństwa Publicznego z dnia 9 grudnia 1950 r., sygn. AC-4197/50, s. 141-42.

¹⁰ Dz. U. z 1950 r., Nr 38, poz. 346.

¹¹ Józef Chomętowski, płk WP, gen. bryg. MO, ur. 1930 r. w Warszawie; w okresie od 25 V 1955 r. do 28 IV 1958 r. podprokurator w Wydziale II Oddziału III NPW, 1 VI 1965 r. przeniesiony ze stanowiska wiceprokuratora Samodzielnego Wydziału ds. Szczególnych NPW do dyspozycji Ministra Spraw Wewnętrznych, zastępca Dyrektora Biura Śledczego MSW, od 1 VIII 1965 r. dyrektor Biura Śledczego MSW, 1 I 1973 r. zwolniony z wojskowej służby zawodowej, 7 II 1985 r. powołany na stanowisko dyrektora generalnego MSW, 1 XII 1987 r. mianowany na szefa Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego w Gabinetie Ministra Spraw Wewnętrznych. Zob. AIPN, sygn. 2174/6776, Teczka akt personalnych żołnierza Józefa Chomętowskiego, s. 9-16; tamże, sygn. 0242/2488, Akta osobowe funkcjonariusza SB Józefa Chomętowskiego, s. 45-49.

operacyjne” – instytucja nieznaną przez prawo i stosowana mimo sprzeciwu prokuratorów wojskowych. Polegała na tym, że prokurator wojskowy na pismo szefa WUBP musiał wydać sankcję mimo, że nie było do tego oficjalnych materiałów, a jedynie materiały operacyjne, w większości wypadków bardzo skąpe¹². Warunki oddziaływania tejże instytucji na sytuację procesową zatrzymanego zostaną przedstawione na przykładzie sprawy karnej przeciwko Tadeuszowi Bejtowi – żołnierzowi Armii Krajowej, uczestnikowi powstania warszawskiego, ekshumowanego z „Łączki” na terenie Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie, ofierze zbrodni komunistycznej zabójstwa.

1. Podstawy do zastosowania „aresztu operacyjnego” *de lege lata* – analiza porównawcza

W przypadku „aresztu operacyjnego” uwarunkowania zarówno co do przekształcenia sytuacji procesowej sprawcy przestępstwa oraz przestępstwa o charakterze terrorystycznym w status podejrzanego, jak i podstaw do zastosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania, na gruncie u.d.a., znacząco odbiegają od zasad ogólnych uregulowanych w k.p.k.

W przebiegu postępowania przygotowawczego prowadzonego w trybie i na zasadach określonych w k.p.k. wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutu wymaga wykazania nie tylko uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa (art. 303 k.p.k.), ale także dostatecznego udokumentowania [Stachowiak 1999, 28; Stefański 2013, 22], że czynu tego dopuściła się określona osoba (art. 313 § 1 k.p.k.) [Szymczyk 2017, 97-98]. Zatem wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutu musi zostać poprzedzone zainicjowaniem takiego postępowania w formie śledztwa albo dochodzenia [Młynarczyk 1995, 111]. Podstawę orzeczenia w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania mogą stanowić ustalenia poczynione na podstawie dowodów jawnych dla podejrzanego i jego obrońcy (art. 249a § 1 pkt 1 k.p.k.). Jedynie w przypadku dowodów z zeznań

¹² Tamże, sygn. 0874/1, t. 4, Protokół ze spotkania oficerów operacyjnych (partyjnych i bezpartyjnych) Naczelnej Prokuratury Wojskowej z przedstawicielami Głównego Zarządu Politycznego – w osobach płk. Bednarza i płk. Majewskiego z dnia 10 listopada 1956 r., s. 96.

świadków, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności świadka lub osoby dla niego najbliższej, prokurator jest zobowiązany do załączenia do wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania protokołów z zeznań świadków, umieszczonych w wyodrębnionym zbiorze dokumentów, których nie udostępnia się podejrzanemu i jego obrońcy (art. 249a § 1 pkt 2 w zw. z art. 250 § 2b k.p.k.). Cały szereg czynności dowodowych, w szczególności tych wyszczególnionych w art. 143 § 1 k.p.k., wymaga spisania protokołu. Wymóg ten dotyczy m.in. dowodów pochodzących ze źródeł osobowych, w tym przesłuchania podejrzanego i świadka, również w przebiegu eksperymentu, konfrontacji lub okazania. Stosownie do postanowień § 185 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości – *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury*¹³, podstawę skierowania wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania mogą stanowić wyłącznie dowody. Należy przedstawić w nim zarówno te świadczące o popełnieniu przez podejrzanego zarzuconego mu przestępstwa, jak również okoliczności przemawiające za koniecznością zastosowania najsurowszego środka zapobiegawczego, z uwzględnieniem przywołanych we wniosku przesłanek ogólnej i szczegółowych.

W przypadku czynu wyczerpującego przywołaną we wstępie definicję legalną przestępstwa o charakterze terrorystycznym podstawę do sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutu stanowi, sformułowane na podstawie informacji uzyskanych w wyniku czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejrzenie jego popełnienia [Golik 2017, 61]. Należy podkreślić, że podejrzenie to nie musi być uzasadnione [Sławińska 2016, 71]. Wystarczy zatem, aby jego popełnienie było potencjalnie możliwe. Wydanie takiego postanowienia jest uwarunkowane wymogiem dobra postępowania przygotowawczego. Kryteria oceny w ramach tejże klauzuli generalnej nie zostały zdefiniowane. Ocena i decyzje w tej mierze pozostają w gestii prokuratora. Postępowanie wraz z jego przekształceniem w fazę *in personam* nie może już powrócić do poprzedzającej *in rem*, nawet jeżeli w jego toku doszłoby do odmiennej oceny zgromadzonego materiału dowodowego

¹³ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 maja 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości – *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury*, Dz. U. z 2023 r., poz. 1115.

w ramach klauzuli dobra postępowania przygotowawczego. W tych okolicznościach sąd orzekając w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania nie jest władny do zakwestionowania istnienia podstaw do przedstawienia zarzutu na podstawie informacji uzyskanych drogą operacyjną. Pojęcie dobra postępowania przygotowawczego odsyła do sfery aksjologii i powinno być oceniane z uwzględnieniem celów postępowania przygotowawczego określonych w art. 297 § 1 k.p.k.¹⁴ Realizacja celów postępowania jest wspólna dla wszystkich przestępstw, a nie tylko tych o charakterze terrorystycznym. Językiem uwagi pozostają zatem przesłanki, które będą każdorazowo podlegały indywidualnej ocenie, w konkretnym postępowaniu oraz w odniesieniu do danego sprawcy. W prezentowanych okolicznościach wymóg dobra postępowania przygotowawczego będzie szczególnie istotny z perspektywy realizacji celów w postaci wykrycia i w razie potrzeby ujęcia sprawcy. Informacje zbierane w drodze czynności operacyjno-rozpoznawczych, z uwzględnieniem ich dynamiki, mogą uzasadniać potrzebę natychmiastowego działania, połączonego z zatrzymaniem sprawcy, zanim uzyskana w tym trybie wiedza zostanie przekuta w dowody według standardów opisanych w k.p.k. [Gabriel-Węglowski 2018, 220-21].

Na marginesie należy wspomnieć, że do klauzuli dobra postępowania przygotowawczego ustawodawca odwołał się także w art. 73 § 2 i 3 k.p.k., w zakresie przyznania prokuratorowi uprawnienia do zgłoszenia swej lub upoważnionej przez siebie osoby do obecności podczas porozumiewania się podejrzanego ze swym obrońcą, także w drodze korespondencyjnej, na okres do 14 dni od tymczasowego aresztowania podejrzanego.

Zastosowanie tymczasowego aresztowania wobec podejrzanego o popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym w oparciu o materiały operacyjne jest fakultatywne. Samoistną podstawą, a zatem zupełnie autonomiczną w stosunku do przesłanek określonych w k.p.k. do jego zastosowania jest uprawdopodobnienie popełnienia, usiłowania lub przygotowania do popełnienia takiego przestępstwa [tamże, 225]. Podobny pogląd wyraził

¹⁴ Artykuł 297 § 1 k.p.k.: „Celem postępowania przygotowawczego jest: 1) ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo; 2) wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy; 3) zebranie danych stosownie do art. 213 i 214; 4) wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody; 5) zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu”.

Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) we wniosku do Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 lipca 2016 r. o stwierdzenie niezgodności, m.in. art. 26 ust. 2 u.d.a. z art. 2 i art. 41 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹⁵ oraz art. 5 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹⁶, podnosząc, że „Przepis art. 26 ust. 2 ustawy o działaniach antyterrorystycznych wprowadza zupełnie odmienne podstawy i tryb zastosowania tymczasowego aresztowania niż przewidziany na gruncie k.p.k.”¹⁷. Trybunał Konstytucyjny nie rozpoznał tego wniosku merytorycznie, a postępowanie umorzył z powodu jego wycofania przez RPO¹⁸. W świetle uzasadnienia projektu u.d.a. przesłanka ta stanowi jeden z elementów „szczególnego trybu postępowania przygotowawczego”¹⁹. Zatem norma prawna zawarta w art. 26 ust. 2 u.d.a. ma charakter *lex specialis* w stosunku do zasad ogólnych regulujących podstawy do zastosowania tymczasowego aresztowania na podstawie przepisów z rozdziału 28 k.p.k. [Golik 2017, 45-46]. W takim przypadku nie jest wymagane wykazanie przesłanki ogólnej polegającej na przedstawieniu dowodów wskazujących na duże prawdopodobieństwo, że podejrzany popełnił zarzucane mu przestępstwo [Karlik i Pilitowski 2022, 50-51]. Ponadto nie ma konieczności uzasadnienia względów zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania [Golik 2017, 62], ewentualnie zapobiegnięcia popełnieniu przez podejrzanego nowego, ciężkiego przestępstwa, wyłącznie poprzez zastosowanie środka zapobiegawczego o charakterze izolacyjnym.

¹⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483, z późn. zm.

¹⁶ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284.

¹⁷ Zob. Uzasadnienie wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 lipca 2016 r., sygn. VII.520.6.2016.VV/AG, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-11/Wniosek_RPO_TK_ustawa_antyterrorystyczna_11.07.2016.pdf [dostęp: 26.10.2023].

¹⁸ Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 czerwca 2018 r., sygn. K 35/16, OTK ZU A/2018, poz. 39.

¹⁹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o działaniach antyterrorystycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, zob. nr druku 516, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=516> [dostęp: 26.10.2023].

Idąc dalej, stosując tymczasowe aresztowanie w trybie art. 26 ust. 2 u.d.a., nie zachodzi potrzeba wykazania tzw. przesłanek szczególnych określonych w art. 258 k.p.k., takich jak: 1) uzasadniona obawa ucieczki lub ukrywania się podejrzanego, zwłaszcza wtedy gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu; 2) uzasadniona obawa, że podejrzanym będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne (tzw. obawa matactwa procesowego); 3) grożąca podejrzanemu surowa kara – jeżeli podejrzanemu zarzucono popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat; 4) uzasadniona obawa, że podejrzanym, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub umyślnego występku, popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził [Gabriel-Węglowski 2018, 226].

Ustawodawca nie wymaga, aby uprawdopodobnienie popełnienia, usiłowania lub przygotowania do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym, było duże. Próg przypisania odpowiedzialności karnej podejrzanemu za określone zachowania, kwalifikowane jako przestępstwa o charakterze terrorystycznym, zwłaszcza w fazie usiłowania lub przygotowania, został usytuowany na dość niskim poziomie. W warunkach tymczasowego aresztowania na okres do 30 dni, na wypadek konieczności jego przedłużenia w reżimie opisanym w rozdziale 28 k.p.k., przetworzenie wiedzy operacyjnej w dowody procesowe, w tak krótkim czasie, może okazać się trudne do zrealizowania, a wręcz niemożliwe.

Niniejszy artykuł nie został poświęcony próbie zdefiniowania czynności operacyjno-rozpoznawczych, ani też ich dogłębnemu scharakteryzowaniu. Tym niemniej nie sposób pominąć zupełnie fundamentalnych uwag, skoro informacje pozyskane tą drogą mogą stanowić wyłączną podstawę do pozbawienia podejrzanego wolności.

Czynności operacyjno-rozpoznawcze, które można zamiennie określać jako: praca operacyjna, działania operacyjne, czy też czynności operacyjne, wchodzi w skład tzw. czynności pozaprocesowych, a zatem nie mają do nich zastosowania przepisy k.p.k. [Nowicki 2012, 333-34]. Podstawę prawną do ich prowadzenia stanowią przepisy ustaw i aktów wykonawczych, odrębnie dla każdej z uprawnionych służb (organów państwowych).

W obrocie prawnym nie funkcjonuje definicja legalna czynności operacyjno-rozpoznawczych, a katalog podmiotów uprawnionych do ich prowadzenia, jak i zakres kompetencji funkcjonariuszy, należy każdorazowo czerpać z ustaw powołujących do życia takie instytucje jak np. Policję, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencję Wywiadu, Służbę Kontrwywiadu Wojskowego, Służbę Wywiadu Wojskowego czy Straż Graniczną [Ożóg-Wróbel 2012, 117]. Paweł Czarnecki pojęcie czynności operacyjno-rozpoznawczych określił jako stanowiące generalnie: „[...] ogół niejawnych działań upoważnionych ustawowo, wyspecjalizowanych służb i organów państwowych, których celem jest: jak najbardziej sprawne wykrywanie negatywnych zjawisk godzących w porządek publiczny i bezpieczeństwo powszechne, rozpoznawanie grup i środowisk przestępczych, ustalanie źródeł dowodowych, zabezpieczanie środków dowodowych i przeprowadzanie dowodów, które mogą zostać wykorzystane w procesie karnym, pozyskiwanie podmiotów współpracujących z organami ścigania oraz ujawnianie okoliczności sprzyjających popełnianiu zachowań nieakceptowanych społecznie” [Czarnecki 2014, 122]. Ustalenia realizowane w drodze operacyjnej są całkowicie autonomiczne w stosunku do wyników czynności procesowych i wcale nie muszą pokrywać się. Przypisuje im się funkcje: rozpoznawczą, wykrywczą, dowodową i zapobiegawczą [Nowicki 2012, 334]. W ramach zwłaszcza funkcji dowodowej, mającej na celu zebranie dowodów winy podejrzanego o popełnienie przestępstwa, nie należy wykluczać możliwości wykorzystania zdobytych informacji operacyjnych, jednakże nie odbywa się to wprost poprzez jej przeniesienie z postępowania operacyjnego do śledztwa. Informacje te dokumentowane są przy zachowaniu innych standardów i nie mają bezpośredniego znaczenia dowodowego. Cechą charakterystyczną pracy operacyjnej jest jej niejawny charakter, w tym również przed osobą, wobec której są one prowadzone [Niemczyk 2013, 6]. Chodzi tutaj o zapewnienie maksymalnej skuteczności, nakierowanej na rozpoznanie zagrożeń. Nie należy jednak tracić z pola widzenia tego, że wymóg sporządzania dokumentacji z przebiegu i wyników czynności operacyjnych znacząco odbiega od uwarunkowań formalnych przewidzianych dla dowodów gromadzonych w trybie k.p.k. Informacje utrwalone w notatkach urzędowych, czy też w innych zapiskach (sprawozdaniach) nie mogą zastępować dowodu z wyjaśnień podejrzanego lub z zeznań świadka (art. 174 k.p.k.). Pozostałe dokumenty pochodzące z czynności operacyjno-rozpoznawczych

(np. wywiad lub analiza operacyjna) w procesie karnym mogą zostać wykorzystane co najwyżej jako dowody prywatne na zasadach określonych w art. 393 § 3 k.p.k.

Zadania polegające na rozpoznawaniu, zapobieganiu i wykrywaniu przestępstw terroryzmu, opisane w art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o *Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu*²⁰ spoczywają w szczególności na Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Agencja Bezpieczeństwa obowiązki te realizuje z wykorzystaniem czynności operacyjno-rozpoznawczych, analityczno-informacyjnych oraz dochodzeniowo-śledczych. Nie zmienia to faktu, że podstawę do zastosowania „aresztu operacyjnego” mogą stanowić informacje operacyjne zgromadzone przez każdą uprawnioną służbę specjalną lub instytucję państwową, nawet jeśli realizowane czynności nie były związane z rozpoznaniem zjawiska terroryzmu.

2. Sprawa Tadeusza Bejta

Tadeusz Bejt urodził się 20 maja 1923 r. w Mąkolinie w powiecie płońskim. Do ukończenia 12 lat zamieszkiwał w Leksynie, skąd wyjechał do Warszawy, gdzie podjął naukę w Gimnazjum Jana Zamojskiego. W czasie wojny uczył się na tajnych kursach Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Po wstąpieniu w szeregi Armii Krajowej, w styczniu 1944 r. przeszedł szkolenie wojskowe i został kurierem²¹. W połowie kwietnia 1944 r. odbył misję jako kurier do dowódcy 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK mjr. Tadeusza Sztumberk-Rychtera. Wykonał wówczas zadanie dostarczenia, ukrytych w pasie, złotych dolarów dla potrzeb wojska. Walczył w powstaniu warszawskim – w batalionie „Czata 49” w zgrupowaniu „Radosław”. Został odznaczony Krzyżem Walecznych. Po upadku powstania 9 września 1944 r. trafił do niewoli w Spergau w Niemczech. W maju 1945 r. został uwolniony przez wojska amerykańskie i powrócił do Polski [Solecki 2022, 6]. W stopniu porucznika, we współpracy z por. Bolesławem Niewiarowskim [Bagieński 2017b, 146], organizował pracę kurierów

²⁰ Dz. U. z 2023 r., poz. 1136.

²¹ Archiwum Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu [dalej: AOKŚZpNP] w Warszawie, sygn. S 15.2022.Zk, t. 1, Prośba Tadeusza Bejta o ułaskawienie z dnia 24 listopada 1948 r., s. 121-22.

w siatce rtm. Antoniego Landowskiego – kierownika placówki wywiadowczej, działającej w brytyjskiej strefie administracyjnej Berlina²², która podlegała Oddziałowi II 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych [Bykowska 2015, 87-91]. Do zadań tejże komórki należało m.in. udzielenie pomocy w przerzutach na Zachód rodzin oficerów 2. Korpusu PSZ, jak również kurierów do Polski i z powrotem²³.

Tadeusz Bejt vel Johann Vogel został zatrzymany w brytyjskiej strefie administracyjnej (okupacyjnej) Berlina 25 września 1947 r. w godzinach wieczornych²⁴, w zajmowanym przez siebie mieszkaniu przy Kantstraße 97 [Bagieński 2017b, 151]²⁵. Zatrzymania, a w istocie porwania z wykorzystaniem chloroformu do wschodniej części Berlina (dzielnica Müggelheim) dokonał, działający na polecenie Marcelego Reicha „Platona”²⁶ – z ramienia „Centrali” wywiadu cywilnego szefa komórki odpowiedzialnej za pracę wywiadowczą na terenie Niemiec i Austrii, agent Gerhard Bielke

²² AIPN, sygn. 0236/1, Szlaki przerzutowe Landowskiego z dnia 19 maja 1948 r., s. 88-89.

²³ AOKŚZpNP w Warszawie, sygn. S 15.2022.Zk, t. 1, Raport dot. Tadeusza Bejta vel Johanna Vogel z dnia 4 października 1947 r., s. 177v.

²⁴ Tamże, t. 3, Protokół przesłuchania świadka Szymona Świątorzeckiego z dnia 17 września 2022 r., s. 541.

²⁵ AIPN, sygn. 2602/478, Plan Sekcji I-szej Wydziału II Departamentu VII MBP z dnia 14 listopada 1947 r., s. 37-38.

²⁶ Marceli Reich vel Reich-Ranicki (1920-2013), kpt. BP; w latach 1929-1938 zamieszkiwał z rodzicami w Berlinie, w XI 1938 r. jako obywatel polski został deportowany do granic Polski, do wybuchu wojny korespondent warszawski Dunlop Rubber Company Limited, od II 1940 r. w Żydowskiej Gminie Wyznaniowej w Warszawie odpowiadał za korespondencję, od II 1943 r. tłumacz, zbiegł z transportu do Treblinki, od IX 1944 r. pełnił służbę w Wydziale Personalnym Zarządu Polityczno-Wychowawczego 2-ej Armii WP, od 25 X 1944 r. cenzor w Resorcie BP, następnie naczelnik Wydziału II w Departamencie VII MBP, od II 1948 r. na etacie niejawnym zastępca Konsula Generalnego RP w Londynie, od I 1949 r. p.o. Konsul Generalny RP w Londynie, 28 I 1950 r. zwolniony dyscyplinarnie z resortu BP, wyemigrował do NRF, gdzie w latach sześćdziesiątych jako publicysta współpracował z czasopiśmie Die Zeit. Zob. Protokół oględzin akt osobowych Marcelego Reicha z dnia 4 października 2022 r. (AIPN, sygn. 0193/896), AOKŚZpNP w Warszawie, sygn. S 15.2022.Zk, t. 4, s. 642-49; Protokół oględzin akt cudzoziemca Marcelego Reich-Ranickiego z dnia 5 października 2022 r., AIPN, sygn. 1218/12639, tamże, t. 4, s. 653-58.

ps. „Andersen”²⁷, z udziałem współpracowników Willego Osterode i Karla Rudolfa²⁸. Po dwóch dniach został przewieziony najpierw do Szczecina, a stamtąd jeszcze tego samego dnia, do aresztu wewnętrznego MBP w Warszawie przy ul. Koszykowej 6 [Tenże 2017a, 74]. Dnia 29 września 1947 r. został przesłuchany w charakterze podejrzanego²⁹, a czynność tę przeprowadził funkcjonariusz wywiadu Zdzisław Stefański z Wydziału II Departamentu VII MBP. Ten sam funkcjonariusz 6 października 1947 r., z akceptacją szefa połączonych wywiadów cywilnego i wojskowego gen. bryg. Wacława Komara³⁰, skierował do Naczelnego Prokuratora Wojskowego wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania wobec Tadeusza Bejta pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 6 Dekretu z dnia 16 czerwca 1946 r. *o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa Polskiego*³¹. Wniosek nie zawiera opisu zarzucanego czynu. Wiceprokurator NPW mjr dr Maksymilian Lityński na mocy postanowienia

²⁷ Zob. Życiorys Gerharda Bielke z dnia 14 lipca 1946 r., AIPN, sygn. 2602/2303, s. 6-7; Notatka informacyjna dot. „Andersena” z dnia 8 października 1947 r., tamże, sygn. 01136/130, s. 23-24. Gerhard Bielke ps. „Andersen” został zatrzymany 30 września 1947 r. w amerykańskiej strefie Berlina z dokumentami wskazującymi na jego powiązania z wywiadem polskim jako pracownik Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie wraz z rozliczeniem finansowym, obejmującym wydatki poniesione w związku z ujęciem Bejta. Amerykański sąd wojskowy w Berlinie-Lichterfelde skazał go 27 listopada 1947 r. na karę 8 lat więzienia za nielegalne posiadanie broni palnej oraz opór przeciwko władzy państwowej. W odrębnym postępowaniu wyrokiem z 23 kwietnia 1948 r. Gerhard Bielke został uznany za winnego uprowadzenia Tadeusza Bejta, za co wymierzono mu jako łączną karę 15 lat więzienia. Natomiast jego pomocnicy Willy Osterode i Karl Rudolf wyrokiem z 23 kwietnia 1948 r. zostali skazani na kary po 10 lat więzienia. Faktycznie Gerhard Bielke opuścił zakład karny po odbyciu kary więzienia w rozmiarze niespełna 7 lat – 14 października 1954 r, a jego współnicy po niespełna 4 latach – 22 sierpnia 1951 r. [Solecki 2022, 280, 326, 329-30]. Zob. Raport dot. „Andersena” z dnia 4 października 1947 r., AIPN, sygn. 2602/2303, s. 28-29.

²⁸ AOKŚZpNP w Warszawie, sygn. S 15.2022.Zk, t. 1, Rozkaz zatrzymania Tadeusza Bejta vel Johanna Vogel z dnia 28 września 1947 r., s. 145v; Tamże, t. 1, Kwestionariusz personalny dot. Tadeusza Bejta, b.d., s. 146.

²⁹ Tamże, t. 1, Protokół przesłuchania zatrzymanego-podejrzanego Tadeusza Bejta z dnia 29 września 1947 r., s. 45-54.

³⁰ Tamże, t. 1, Wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania wobec Tadeusza Bejta z dnia 6 października 1947 r., s. 54v. We wniosku tym widnieje błędna, nieodzwierciedlająca rzeczywistego stanu rzeczy, data zatrzymania Tadeusza Bejta – 28 września 1947 r.

³¹ Dz. U. Nr 30, poz. 192 [dalej: m.k.k.].

własnego z 6 października 1947 r. (na postanowieniu nie odnotowano sygnatury sprawy) zastosował wobec Tadeusza Bejta środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, z terminem jego obowiązywania do 28 grudnia 1947 r. Postanowienie to również nie zawiera opisu przypisywanego podejrzanemu przestępstwa, za wyjątkiem kwalifikacji prawnej z art. 6 m.k.k.³²

Tadeusz Bejt został faktycznie przekazany do dyspozycji Departamentu Śledczego MBP 9 października 1947 r., chociaż karta przekazania więźnia jest opatrzona datą 10 października 1947 r.³³ Tego dnia przesłuchał go w charakterze podejrzanego oraz wydał postanowienie o wszczęciu śledztwa oficer śledczy tego Departamentu Józef Studziński³⁴. Natomiast nakaz osadzenia w Więzieniu Karno-Śledczym Warszawa I na Mokotowie jest datowany na 10 października 1947 r.³⁵ Śledztwo historyczne zamknięto 3 listopada 1947 r., a zatem w zaledwie niespełna miesiąc czasu³⁶. Materiał dowodowy obciążający winą stanowiły wyjaśnienia samego Tadeusza Bejta³⁷, a posiłkowo zeznania świadka Stanisława Kuczyńskiego, złożone przed oficerem śledczym MBP w Więzieniu Karno-Śledczym Warszawa I na Mokotowie³⁸. Po upływie tymczasowego aresztowania 29 grudnia 1947 r., okresu

³² AOKŚZpNP w Warszawie, sygn. S 15.2022.Zk, t. 1, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu Tadeusza Bejta z dnia 6 października 1947 r., s. 55.

³³ Tamże, t. 1, Karta przekazania więźnia z dnia 10 października 1947 r., s. 158.

³⁴ Tamże, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego Tadeusza Bejta z dnia 9 października 1947 r., s. 57-60.

³⁵ Tamże, t. 1, Nakaz przyjęcia z dnia 10 października 1947 r., s. 56.

³⁶ Tamże, t. 1, Postanowienie o zamknięciu śledztwa z dnia 3 listopada 1947 r., s. 98.

³⁷ Tamże, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego z dnia 29 września 1947 r., s. 45-54. Zob. Tamże, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego z dnia 9 października 1947 r., s. 57-60, 61-64 i 65-70; tamże, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego z dnia 10 października 1947 r., s. 70v-76 i 76v-83; tamże, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego z dnia 11 października 1947 r., s. 83v-87; tamże, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego z dnia 25 października 1947 r., s. 88-89; tamże, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego z dnia 31 października 1947 r., s. 89v; tamże, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego z dnia 28 października 1947 r., s. 90-91; tamże, t. 1, Protokół przesłuchania oskarżonego z dnia 18 listopada 1947 r., s. 105v-10.

³⁸ Tamże, t. 1, Protokół przesłuchania świadka Stanisława Kuczyńskiego z dnia 24 października 1947 r., s. 91v-93. Stanisław Kuczyński w odrębnym procesie wieloosobowym został skazany na karę śmierci, która w wyniku aktu łaski na mocy decyzji Bolesława Bieruta została zamieniona na karę dożywotniego więzienia. Zob. Postanowienie Najwyższego Sądu

jego obowiązywania nie przedłużono, a Tadeusz Bejt nadal, bez podstawy wynikającej z decyzji uprawnionego organu procesowego, pozostawał pozbawionym wolności.

Sprawę karną rozpoznał 18 listopada 1948 r. Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie, pod nieobecność prokuratora, bez udziału obrońcy. Na rozprawę główną nie sprowadzono pozbawionego wolności świadka Stanisława Kuczyńskiego. W protokole odnotowano jedynie, że wymieniony nie przebywa w więzieniu mokotowskim, a tylko został przetransportowany do więzienia we Wronkach³⁹. Z tej przyczyny złożone w śledztwie zeznania Stanisława Kuczyńskiego ujawniono poprzez ich odczytanie. Wyrokiem tego Sądu Tadeusz Bejt został uznany za winnego tego, że na terenie anglosaskich stref okupacyjnych w Niemczech i Berlinie, działając na szkodę Państwa Polskiego jako członek grupy szpiegowskiej, z polecenia II Oddziału 2. Korpusu gen. Andersa, zorganizował grupę wywiadowczo-przerzutową, mającą za zadanie m.in. zbieranie materiałów wywiadowczych ze wszystkich dziedzin życia politycznego, gospodarczego i wojskowego Polski oraz organizowanie lądowych i morskich dróg przerzutowych dla kurierów wywiadu, członków organizacji podziemnych i rodzin oficerów 2. Korpusu (w tym celu opracował i zaszyfrował instrukcję wywiadowczą dla rtm. Witolda Pileckiego), pozostając w tym celu w kontakcie z członkami obcego wywiadu, tj. rtm. Landowskim i por. Brzozowskim; a ponadto przyjęcia korzyści majątkowej w wysokości 600 dolarów amerykańskich w zamian za działalność w interesie obcego ośrodka wywiadowczego, tj. czynów, które zakwalifikowano odpowiednio z art. 6 i 7 m.k.k.⁴⁰ Za powyższe Tadeuszowi Bejtowi wymierzono jako karę łączną karę śmierci, połączoną z pozbawieniem praw publicznych i obywatelach praw honorowych na zawsze, a także przepadek całego mienia na rzecz Skarbu Państwa. Najwyższy Sąd Wojskowy postanowieniem z 14 stycznia 1949 r. wyrok ten utrzymał w mocy⁴¹. Prezydent RP Bolesław Bierut decyzją z 4 lutego 1949 r. odrzucił

Wojskowego z dnia 19 listopada 1947 r., sygn. Sn. Odw. S. 3174/47, AIPN, sygn. 944/205, t. 2, s. 16-18; tamże, Pismo Prezesa Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 5 grudnia 1947 r., s. 64.

³⁹ AOKSZpNP w Warszawie, sygn. S 15.2022.Zk, t. 1, Protokół rozprawy głównej z dnia 18 listopada 1948 r., sygn. Sr 1356/48, s. 110v.

⁴⁰ Tamże, t. 1, Wyrok Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z dnia 18 listopada 1948 r., sygn. Sr 1356/48, s. 112-15.

⁴¹ Tamże, t. 1, Postanowienie Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 14 stycznia 1949 r., sygn.

obie, wniesione przez Tadeusza Bejta oraz jego matkę Annę, prośby o łaskę. Wyrok śmierci został wykonany na terenie Więzienia Karno-Śledczego Warszawa I na Mokotowie 11 lutego 1949 r. o godz. 19.15, według zapisu w protokole – przez rozstrzelanie, w obecności wiceprokuratora NPW Stanisława Cypryszewskiego⁴². Katem był funkcjonariusz WUBP w Warszawie Piotr Śmietański. Szczątki Tadeusza Bejta ekshumowano z obszaru tzw. Łączki, tj. skrytych pochówków więziennych na terenie Cmentarza Wojskowego na Powązkach w Warszawie, a następnie dokonano ich identyfikacji na podstawie badań genetycznych DNA⁴³.

Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie postanowieniem z 22 stycznia 1993 r., w trybie i na zasadach określonych w ustawie z dnia 23 lutego 1991 r. *o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego*⁴⁴, uznał za nieważny wyrok skazujący WSR w Warszawie z dnia 18 listopada 1948 r., prezentując stanowisko, że przypisana Tadeuszowi Bejto- wi aktywność stanowiła działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego⁴⁵.

Podsumowanie

Rozwój możliwości dotarcia do szerszego spektrum informacji, wskutek gwałtownej rozbudowy infrastruktury informatycznej, nieuchronnie prowadzi do stopniowego rozszerzania kompetencji służb w zakresie prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych. Coraz częściej informacje pochodzące ze źródeł osobowych, których standard dokumentowania w postępowaniu operacyjnym zasadniczo odbiega od procesowego, są

Sn. Odw. S. 3508/48, s. 119v-20.

⁴² Tamże, t. 1, Protokół wykonania wyroku śmierci z dnia 11 lutego 1949 r., s. 129v.

⁴³ Zob. Opinia identyfikacyjna wspólna Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie i Instytutu Ekspertyz Sądowych im. prof. Sehna w Krakowie z dnia 21 grudnia 2021 r., znak Nr D 3346, AOKŚZpNP w Warszawie, sygn. S 52.2014.Zk, t. 68, s. 7973-983.

⁴⁴ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 września 2021 r. *w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego*, Dz. U. z 2021 r., poz. 1693.

⁴⁵ AIPN, sygn. 531/123, Postanowienie Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie z dnia 22 stycznia 1993 r., sygn. Cs. Un. 439/92, s. 16-17.

zastępowane zobiektywizowanymi sprawozdaniami z wykorzystaniem zaawansowanych technologicznie urządzeń teleinformatycznych. Gromadzone operacyjne dane zasadniczo jednak są zbierane poza wiedzą i nadzorem prokuratora, a co dopiero wiedzą stron postępowania przygotowawczego i ich przedstawicieli prawnych. Bezpośrednie wykorzystanie wprost pozyskanej wiedzy operacyjnej w postępowaniu karnym może rodzić pole do nadużyć, a przynajmniej zachęcać organy państwowe do nadmiernego uproszczania postępowania dowodowego. Praktyka taka może powodować ryzyko bezpowrotnej utraty dowodu, a to z kolei rodzić negatywne konsekwencje z punktu widzenia celów postępowania karnego, zwłaszcza w fazie jurysdykcyjnej.

W odniesieniu do przestępstw o charakterze terrorystycznym ustawodawca zdecydowanie postawił w pierwszym rzędzie na osiągnięcie celów postępowania przygotowawczego. Zrealizowaniu tych celów podporządkował warunki stosowania najsurowszego środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania. Uprawdopodobnienie winy i to przy założeniu istnienia tylko podejrzenia popełnienia takiego przestępstwa stanowi wystarczającą podstawę do pozbawienia wolności podejrzanego i to w oparciu wyłącznie o informacje zebrane w toku czynności operacyjno-rozpoznawczych. Nie ma konieczności uzyskania jakichkolwiek tzw. zgód następczych co do wykorzystania wyników pracy operacyjnej w procesie karnym. Nie trzeba nawet wykazywać powiązania pomiędzy prowadzonymi czynnościami operacyjnymi a zatrzymaniem sprawcy pod zarzutem popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym.

W praktyce orzeczniczej w okresie stalinizmu to prokuratorzy ponosili odpowiedzialność za bezpodstawne stosowanie i przedłużanie tymczasowego aresztowania na podstawie materiałów operacyjnych, do których zazwyczaj i tak nie mieli wglądu. Pragmatyka służbowa, co oczywiste, nie mogła zastępować obowiązujących przepisów prawa karnego procesowego. Tajny rozkaz dotyczący warunków stosowania „aresztu operacyjnego” nie był nawet adresowany do organów prokuratury. Tworzył w istocie fikcyjną podstawę dla funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa do żądania bezzasadnego pozbawienia wolności przeciwników ówczesnej władzy politycznej. Stanowił akt supremacji tych organów nad instytucjami powołanymi

do stania na straży praworządności⁴⁶. W sprawie Tadeusza Bejta brak tego rozkazu nie stanowił przeszkody do jego tymczasowego aresztowania, zanim w ogóle wszczęto śledztwo w fazie *in rem* i zgromadzono dowody procesowe, będące podstawą do zastosowania tego środka. W tym przypadku decyzje o jego aresztowaniu zapadły w pionie wywiadowczym MBP, tj. w Departamencie VII, którego zadania nie obejmowały prowadzenia postępowań przygotowawczych. Prokurator NPW jedynie formalnie usankcjonował stan rzeczy i status zatrzymanego Tadeusza Bejta.

W przypadku dzisiejszych zagrożeń terrorystycznych, w wymiarze krajowym i międzynarodowym, pierwszoplanowym celem zastosowania „aresztu operacyjnego” powinno być wykrycie i ujęcie sprawcy przestępstwa. Chodzi w szczególności o wyeliminowanie ryzyka jego ucieczki lub ukrycia się. Wobec ogromnej skali wyzwań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa środek ten niewątpliwie powinien na zasadzie *lex specialis* pozostać w systemie prawnym. Wydaje się jednak, że ze względu na głęboką ze swej istoty ingerencję w sferę praw i wolności jednostki instytucja ta winna zostać zmodyfikowana w kierunku wzmocnienia funkcji gwarancyjnej. Należy postulować wprowadzenie zmian w zakresie podstaw zarówno do wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym, jak i zastosowania tymczasowego aresztowania. Poziom uprawdopodobnienia winy podejrzanego, niezbędny do wdrożenia izolacyjnego środka zapobiegawczego w oparciu o materiały operacyjne, powinien zostać podniesiony do wyższego poziomu. W każdym przypadku do zastosowania tymczasowego aresztowania, bez względu jakie materiały tworzą ku temu podstawy, przesłanka ogólna wykazania dużego prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego przestępstwa, winna być spełniona. Tym samym zasadnym byłoby dopuszczenie możliwości zastosowania w tym trybie tymczasowego aresztowania na dłuższy okres, a nawet w terminie przewidzianym w art. 263 § 1 k.p.k.,

⁴⁶ Zob. Sprawozdanie Komisji dla zbadania odpowiedzialności byłych pracowników Głównego Zarządu Informacji, Naczelnej Prokuratury Wojskowej i Najwyższego Sądu Wojskowego z 1957 r., w części dot. NPW, w: AOKSZpNP w Warszawie, sygn. S 3.2001.Zk, t. 24, s. 4725-728, załącznik do: Protokół oględzin akt z dnia 8 maja 2009 r., sygn. S 3.2001. Zk, t. 26, s. 5179-181; zob. także: Sprawozdanie Komisji powołanej dla zbadania przejawów łamania praworządności przez pracowników Generalnej Prokuratury i Prokuratury m. st. Warszawy z dnia 11 kwietnia 1957 r., w: AIPN, sygn. 0874/1/4, s. 111-39.

stwarzając w ten sposób organom ścigania realne warunki do zgromadzenia dowodów uprawdopodobniających winę podejrzanego przy zachowaniu standardów określonych w k.p.k.

Przepis art. 26 ust. 1 i 2 u.d.a. mógłby otrzymać następujące brzmienie: „Art. 26. 1. W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym, jeżeli wymaga tego dobro postępowania przygotowawczego, a dane istniejące w chwili wszczęcia śledztwa lub zebrane w jego toku uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba, postanowienie o przedstawieniu zarzutów można wydać na podstawie informacji uzyskanych w wyniku czynności operacyjno-rozpoznawczych, w tym czynności, o których mowa w art. 9. Art. 26. 2. W przypadku, o którym mowa w ust. 1, sąd, na wniosek prokuratora, może zastosować tymczasowe aresztowanie na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Samoistną przesłanką zastosowania tymczasowego aresztowania jest duże prawdopodobieństwo, że podejrzany popełnił, usiłował lub czynił przygotowania do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym”.

PIŚMIENNICTWO

- Bagieński, Witold. 2017a. *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945-1961*. T. 1. Warszawa: Wydawnictwo IPN-KŚZpNP.
- Bagieński, Witold. 2017b. *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945-1961*. T. 2. Warszawa: Wydawnictwo IPN-KŚZpNP.
- Bykowska, Milena. 2015. „Z myślą o powrocie do kraju. Działalność przerzutowa rotmistrza Antoniego Landowskiego na rzecz żołnierzy PSZ i Rządu na Uchodźstwie.” *Polska 1944/45-1989. Studia i Materiały* 13:83-100.
- Czarnecki, Paweł. 2014. „Czynności operacyjno-rozpoznawcze a postępowanie karne.” *Palestra* nr 7-8:121-28.
- Gabriel-Węglowski, Michał. 2018. *Działania antyterrorystyczne. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Golik, Cezary. 2017. „Zmiany przepisów Kodeksu postępowania karnego w ustawie o działaniach antyterrorystycznych.” *Prokuratura i Prawo* nr 10:45-65.
- Hołyst, Brunon. 2000. *Kryminalistyka*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN.
- Karlik, Piotr, i Bartosz Pilitowski (red.). 2022. *Stosowanie tymczasowego aresztowania. Analiza praktyczna*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.

- Niemczyk, Zbigniew. 2013. „Czynności operacyjno-rozpoznawcze i możliwość wykorzystania ich rezultatów w postępowaniu karnym.” *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury* z. 3:5-22.
- Młynarczyk, Zbigniew. 1995. „Wszczęcie śledztwa i dochodzenia.” *Prokuratura i Prawo* nr 4:105-12.
- Nowicki, Norbert. 2012. „Normatywne ujęcie czynności operacyjno-rozpoznawczych w aspekcie dowodu nielegalnego.” *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego* 13, nr 24:333-50.
- Ożóg-Wróbel, Katarzyna. 2012. „Katalog metod prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych.” *Roczniki Nauk Prawnych* 22, nr 4:113-45.
- Solecki, Mariusz. 2022. *Kapitan Jan Bukowski 1915-1947(?) Biografia żołnierska z burzliwą historią XX wieku w tle*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
- Sławińska, Aleksandra. 2016. „Szczególne regulacje dotyczące prowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawie przestępstw o charakterze terrorystycznym – wybrane zagadnienia.” *Wojskowy Przegląd Prawniczy* nr 3:65-75.
- Stachowiak, Stanisław. 1999. „Przedstawienie zarzutów w kodeksie postępowania karnego.” *Prokuratura i Prawo* nr 2:28-34.
- Stefański, Ryszard A. 2013. „Czynności przedstawienia zarzutów.” *Prokuratura i Prawo* nr 7-8:20-48.
- Szymczyk, Andrzej. 2017. „Uzasadnione przypuszczenie a uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa.” *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 14, nr 1:93-104.